

УДК 37.016+811.161.2

У74

Автор:

Голобородько Є. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки й менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член-кореспондент НАПН України;

Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Павлик О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри змісту і методики початкового навчання Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»;

Мунтян С. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янських мов та методик їх викладання Херсонського державного університету;

Бондаренко І. А., учитель-методист, учитель української мови та літератури Херсонської спеціалізованої школи I–III ступенів № 24.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;
Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Усі уроки української мови. 10 клас. I семестр. Нова програма / Є. П. Голобородько, К. Ю. Голобородько, О. А. Павлик, С. В. Мунтян, І. А. Бондаренко. — Х. : Вид. група «Основа», 2018. — 159, [1] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3444-1

У посібнику вміщено всі уроки української мови для I семестру 10 класу, які розроблено із врахуванням змін, здійснених Міністерством освіти і науки України. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

УДК 37.016+811.161.2

© Голобородько Є. П., Голобородько К. Ю.,
Павлик О. А., Мунтян С. В.,
Бондаренко І. А., 2018

© Корягін В. О., макет обкладинки, 2018
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2018

ISBN 978-617-00-3444-1

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10 КЛАСІ. I СЕМЕСТР

№ зп	Зміст уроку	Дата
Вступ. Лексикографія. Поняття норми в сучасній українській літературній мові. Лексична норма (14 год.)		
1	Вступ	
2	Лексикографія. Сучасні лексикографічні джерела: словники, довідкова література (зокрема на електронних носіях)	
3	Інформативна й нормативна функції словників. Основні типи. Довідкові медіаресурси	
4	Поняття норми в сучасній українській літературній мові. Нормативне й ненормативне мовлення. Типи норм	
5	Лексична норма. Лексична помилка. Лексичне значення слова	
6	Слово і контекст; залежність значень слова від контексту	
7	Слововживання: вибір слова, лексична сполучуваність	
8	Слова власне українські й запозичені. Виправдані й небажані запозичення. Лексичні й фразеологічні синоніми, антоніми	
9	Синонімічне багатство української мови	
10	Пароніми. Запобігання помилок у вживанні паронімів	
11	Найпоширеніші випадки порушення лексичної норми. Кальки з інших мов, недоречне вживання українських слів у невластивому їм значенні	
12	Основні групи фразеологізмів, багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів. Уживання слів у фразеологізмах відповідно до їхнього стилістичного забарвлення	

№ зп	Зміст уроку	Дата
13	Утвердження лексичної норми в словниках української мови (повторення й узагальнення)	
14	<i>Тематична контрольна робота № 1. Контрольний тест</i>	
Практична риторика (9 год)		
15	Риторика як мистецтво, наука й навчальна дисципліна. Роль риторики в сучасному світі	
16	Мовленнєва ситуація. Елементи мовленнєвої ситуації (мовець (адресат), слухач (аудиторія), предмет мовлення, умови успішного спілкування)	
17	Особистість мовця (чарівність, артистизм, упевненість у собі, щирість, обізнаність, об'єктивність, доброзичливість). Риси гарного співрозмовника. Вимоги до мовлення оратора. Комунікативний стан мовця	
18	Аудиторія (слухач, слухачі). Види слухання. Цілі слухання. Моделювання аудиторії. Контакт з аудиторією. Прийоми налагодження контакту	
19	Текст як одиниця спілкування. Етапи підготовки тексту виступу	
20	Написання тексту публічного виступу	
21	Види читання і записування тексту виступу. Естетика тексту	
22	Ефективність мовлення. Стратегія і тактика мовленнєвої поведінки. Комунікативний намір. Мовленнєвий вчинок. Мовленнєва подія	
23	<i>Тематична контрольна робота № 2. Контрольний тест</i>	
Орфоепічна норма (9 год)		
24	Орфоепічна норма. Орфоепічна помилка. Орфоепічний словник. Поняття милозвучності. Чергування у//в, і//й як засіб милозвучності	
25	Основні правила вимови голосних звуків	
26	Основні правила вимови приголосних звуків	
27	Наголос. Основні правила наголошування слів. Нормативний наголос. Варіантне наголошування слів в українській мові	

№ зп	Зміст уроку	Дата
28	Словорозрізнявальний наголос. Форморозрізнявальний наголос. Діалектний наголос	
29	Складні випадки наголошування слів	
30	Усне переказування текстів різних стилів із творчим завданням	
31	<i>Тематична контрольна робота № 3.</i> Контрольний тест	
32	Аналіз контрольної роботи	

СОЦІОКУЛЬТУРНА ЗМІСТОВА ЛІНІЯ

УРОКИ 1–3

Соціокультурна змістова лінія

- Виразальні можливості української мови. Українська мова й відображена в ній національна культура.
- Як відновити джерела формування високої мовної культури. Словники-музеї слів (*С. Пушик*).
- Вишукана мова — моя мрія. Краса докільля в слові. Естетична функція слова. Мій активний словниковий запас.
- Українська мова — стратегічний ресурс України. Магія українського слова.

Наскрізнi лінії

1. Здоров'я і безпека
  - Стан мовленнєвого середовища — основа життєздатності етносу.
2. Громадянська відповідальність
  - Відповідальне ставлення до кожного вжитого слова.
3. Екологічна безпека і сталий розвиток
  - Прагнення захистити довкілля від згубного впливу соціуму.
  - Чисте подвір'я — чиста планета.
4. Підприємливість і фінансова грамотність
  - Піклування про власний розвиток.
  - Активна участь у житті суспільства.

УРОКИ 4–14

Соціокультурна змістова лінія

- Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена (*Вольтер*). Моє слово — моя відповідальність. Слово — носій добра, істини й краси. Повноцінне функціонування мови — запорука розквіту держави. Мова злагоди й гармонії. Мій лексичний арсенал.

- Відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної гідності. Повага до національно-культурних цінностей інших народів.

Наскрізнi лінії

1. Здоров'я і безпека

- Взаємозв'язок сприятливого стану мовленнєвого середовища і здоров'я людини.
- Мова творить і мова руйнує.
- Лікувальні властивості слова.
- Цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму.

2. Громадянська відповідальність

- Відповідальність за мовні вчинки.
- Відповідальність за результати спільної роботи.
- Мовний режим у родині й школі. Мовне обличчя мого міста (села).
- Мова — важливий чинник самовизначення нації, надійна основа розвитку країни.
- Вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності.
- Розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток

- Життєздатність людини й екологія слова.
- Мова злагоди й гармонії.
- Українська мова — живий організм-сад.
- Стимулювання відповідальності у сфері охорони довкілля.
- Раціональне використання води й ґрунтів.
- Піклування про цілісність і недоторканість природного світу навколо нас.

4. Підприємливість і фінансова грамотність

- Піклування про саморозвиток як активний внесок у розвиток суспільства.
- Виховання потреби враховувати інтереси й особливості своїх партнерів.

УРОКИ 15–23

Соціокультурна змістова лінія

- Привабливість і цінність життя. Упорядкування життєвих пріоритетів. Освіта як складник успіху. Приклади цінностей та етичної поведінки. Суспільні статуси людини. Принципи як «центри» людського життя. Культура мовлення пов'язана з культурою мислення.
- Ознаки толерантної поведінки.

Наскрізнi лiнii

1. Здоров'я i безпека
  - Хорошi й поганi звички.
  - Звички, що руйнують наше життя.
  - Подолання залежностi вiд згубних звичок.
2. Громадянська вiдповiдальнiсть
  - Турбота про iнших.
  - Приклади вiдповiдального ставлення до життя й навчання.
  - Колективна й особиста вiдповiдальнiсть.
3. Екологiчна безпека i сталий розвиток
  - Екологiчні проблеми твого краю.
  - Цiкаві й кориснi справи.
  - Жити в злагодi з природою й людьми.
  - Екологiя мовлення.
4. Пiдприємливiсть i фiнансова грамотнiсть
  - Формула успiху людини.
  - Добродiннiсть як найбільша цiннiсть i шанована риса лiдера.
  - Планування фiнансового добробуту.
  - Переваги, загрози, недолiки улюбленої справи.
  - Фiнансовий контроль.
  - Вiдповiдальнiсть за фiнансовi проблеми в родинi.

УРОКИ 24–32**Соцiокультурна змiстова лiнiя**

- Право кожного бути самим собою.
- Успiх — це результат безперервної й наполегливої дiяльностi.
- Самоосвiта — шлях до успiху. Володiти iнформацiєю — володiти свiтом.

Наскрізнi лiнii

1. Здоров'я i безпека
  - Мовна гiгiєна.
  - Гiгiєна думок.
  - Загартування протягом року.
  - Говорити про себе й iнших лише з повагою.
  - Гумор — антибиотик вiд туги й депресiї.
2. Громадянська вiдповiдальнiсть
  - Вiдповiдальнiсть за мовлене слово.
  - Кроки до успiху.
  - Успiх приходиться до смiливих.

3. Екологічна безпека і сталий розвиток

- ▣ Піклування про цілість і недоторканність природного світу довкола нас — наш обов'язок.
- ▣ Свіже повітря, активний подих — основа здоров'я.

4. Підприємливість і фінансова грамотність

- ▣ Як заробляти гроші в шкільному віці.
- ▣ Учитися розпоряджатися грошима.
- ▣ Боргова пастка.

ВСТУП. ЛЕКСИКОГРАФІЯ. ПОНЯТТЯ НОРМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ. ЛЕКСИЧНА НОРМА

УРОК № 1

ЛЕКСИКОГРАФІЯ. ОСОБЛИВОСТІ РОЗДІЛУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ ПРО СЛОВО

Мета (формування компетентностей): *предметні:* поняття про лексикографію; *ключові:* навички роботи зі словниками; *комунікативні:* спілкування з різними лексикографічними джерелами; *інформаційні:* вміння добувати знання про різні типи словників; *загальнокультурні:* знайомство зі словниками різних мов.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

Фронтальна бесіда

- ▼ У яких книгах зібрані майже всі слова будь-якої мови?
- ▼ Яким із словників ви найчастіше користуєтесь?
- ▼ У чому нам допомагають словники?

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

- ▶ Виразно прочитайте уривок вірша М. Рильського «Мова». Яку пораду нам дає поет? Поясніть правопис виділених слів.

Не бійтеся заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;
Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І *не лінують* доглядать свій сад.

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Системне представлення розділу «Лексикографія»

- Назвіть розділи науки про мову. Який їхній зміст?

IV. ПОЯСНЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Проблемне завдання

- Прочитайте слова. Визначте в них спільну частину. Що вона означає? Чим відрізняються ці слова? Що значить кожна ця частина?

Орфографія, каліграфія, монографія, лексикографія.

Робота з текстом

- Уважно прочитайте текст. Поставте до нього запитання і запишіть їх. Дайте на них відповіді.

Лексикографія — розділ мовознавства, який досліджує теорію і практику укладання словників.

Це наука, яка має практичне застосування. Словники необхідні для вивчення рідної та іноземної мов, для піднесення культури усної та писемної мови і загалом інтелекту людини. Культурний рівень нації і рівень розвитку мови часто оцінюють за кількістю виданих словників.

Лексикографія тісно пов'язана з лексикологією. Укладання словників вимагає великих теоретичних знань і доброго чуття мови, тобто розуміння відтінків значення слова, особливостей його вживання, сполучуваності з іншими словами тощо.

Розрізняють теоретичну й практичну лексикографію.

Теоретична лексикографія опрацьовує загальну теорію словників: розробляє принципи добору лексики, розташування слів і словникових статей, структуру словникової статті (граматичний і фонетичний коментар до слова, виділення й класифікація значень, типи словникових визначень, система ремарок, типи ілюстрацій, подача фразеологізмів, співвідношення лінгвістичної і нелінгвістичної, тобто енциклопедичної, країнознавчої інформації).

Практична лексикографія забезпечує навчання мови — як рідної, так й іноземної, описує та нормалізує рідну мову, дає матеріал для наукового вивчення лексики.

Усі словники поділяють на енциклопедичні й лінгвістичні.

Енциклопедичні словники описують світ, пояснюють явища, поняття, дають бібліографічні довідки про знаменитих (інколи й одіозних) людей, відомості про країни й міста, про видатні події

тощо. Відомими є «Українська радянська енциклопедія» в 17 томах (К., 1960–1966; друге видання у 12 томах вийшло в 1977–1985 рр.), «Енциклопедія українознавства» за ред. В. Кубійовича, що вийшла в 1949 р. за кордоном і перевидана у Львові й Києві (т. 1–7, Львів, 1993–1998; т. 1–4, Київ, 1994–1996), «Британська енциклопедія» в 30-ти томах (70–90 рр. XX ст.).

До енциклопедичних належать і галузеві термінологічні словники. Останнім часом в Україні з'явилася значна кількість таких словників, як, наприклад, «Словник термінів ринкової економіки» за редакцією В. І. Науменка (К., 1996), «Короткий словник філософських термінів» за редакцією В. М. Козакова (К., 1996), «Словник-довідник з екології» Є. М. Кондратюка і Г. Л. Хархоти (К., 1987), «Словник медичних термінів» В. Й. Кресюка та ін. (Одеса, 1994), «Соціологія: Короткий енциклопедичний словник» за редакцією В. І. Воловича (К., 1998), Словник лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича й І. С. Олійника (К., 1985) та багато інших.

Лінгвістичні словники — це словники слів. Вони дають інформацію не про речі, явища, поняття, а про слова. Якщо енциклопедичні словники подають лише назви предметів та явищ, які в мові представлені іменниками та іменними словосполученнями, то лінгвістичні словники пояснюють усі типи слів, їхні граматичні й стилістичні ознаки, особливості їхнього функціонування (*З підручника*).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з Інтернет-ресурсами

([uk.wikipedia.org/wiki/Список словників української мови](http://uk.wikipedia.org/wiki/Список_словників_української_мови))

- ▶ Ознайомтесь зі списком словників української мови різних видів.
- ▶ Запишіть інформацію про словники, які викликали у вас підвищений інтерес.

Пояснювальний диктант

- ▶ Напишіть диктант. Назвіть у записаному тексті всі орфограми й пунктограми. На яку тему цей текст? Чи трапилось вам слово, значення якого ви б хотіли уточнити за словником?

Слово «екологія» в перекладі з грецької означає наука про дім. Зараз багато людей у всьому світі занепокоєні проблемами екології, бо планета Земля — наш великий спільний дім. І від того, наскільки в ньому все добре, залежить здоров'я та добробут кожного з нас. За останні десятиліття на Землі трапилося багато катастроф, основним чинником яких стала діяльність людини. Вибухи атомних станцій, аварії нафтових танкерів в океанах, вирубка лісів,

знищення рослин і тварин, забруднення повітря та води викидами заводів та вихлопами автомобілів тощо...

Мабуть, захоплені великими можливостями, які відкрив для нас технічний прогрес, ми просто не змогли вчасно оцінити всі можливі наслідки нашого втручання в природу.

А на планеті все взаємопов'язане та взаємозалежне, і людина як вид уписана в складну структуру природи. Вичерпуючи земні ресурси, ми тим самим ставимо під загрозу власне існування.

Хочеться сподіватись, що ми ще зможемо все виправити. Учені в усьому світі нині розробляють технології, які дозволяють використовувати відновлювані джерела енергії. З'являються автомобілі, що їздять на безпечному для навколишнього середовища паливі. Нові підприємства в розвинутих країнах будуються з урахуванням екологічних потреб. Усе екологічне стає модним, а це значить, що воно буде поширюватися й надалі! *(Із журналу).*

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Моделювання речень

- ▶ Випишіть назви 5–7 видів словників і складіть із цими словами речення, запишіть.

З видами яких словників ви ознайомилися вперше? *(Усні речення)*

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- ▼ Що нового я дізнав(ла)ся на уроці? Що таке лексикографія?

Слово вчителя про значення роботи зі словниками.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

1. Робота за підручником (теоретичні відомості та вправа).
2. Робота з конкретним (на вибір) словником і розповідь про це на наступному уроці.

УРОК № 2

**СУЧАСНІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА:
СЛОВНИКИ, ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА
(ЗОКРЕМА НА ЕЛЕКТРОННИХ НОСІЯХ)**

Мета (формування компетентностей): *предметні:* систематизовані й узагальнені знання про лексикографію та вдосконалення навичок користуватися довідниками різних видів; *ключові:* раціонально та ефективно повторювати, розширювати й поглиблювати засвоєне раніше; *комунікативні:* використовувати інформацію; *інформаційні:* добувати інформацію та опрацьовувати її; *загальнокультурні:* уважно й зацікавлено ставитись до мови, до слова.

Тип уроку: повторення та поглиблення вивченого раніше.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ**Зосередження уваги**

- ▶ Прочитайте речення. Скажіть, виділені слова за походженням є українськими чи іншомовними. З якої мови вони запозичені? Що нам допомагає це встановити?

У жовтуватому полум'ї листопаду зазивно жаріли багрянні канни, жоржини та сальвія (В. Козаченко).

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК**Словникова робота**

- ▶ Значення яких слів ви б хотіли уточнити? Зробіть це за допомогою словника.

**III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ І ЗАВДАНЬ УРОКУ.
МОТИВАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ**

Самостійний огляд словників (на вибір), представлених на уроці.

**IV. ПОВТОРЕННЯ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК
УЧНІВ ПРО СЛОВНИКИ ТА РОБОТА З НИМИ****Пояснювальний диктант**

- ▶ Поясніть правопис виділених курсивом слів і пунктуацію. Назвіть функції мови.

Мовою ми користуємося усно й письмово, без мови не можна спільно та погоджено жити, будувати сучасне життя, осягати своїм розумом минуле, передбачати майбутнє.

Мова — це особлива система *різнотипних* і в той же час внутрішньо поєднаних між собою структурних одиниць (звуків, морфем, слів, словосполучень, речень тощо), якими людина послуговується свідомо і які служать їй засобом спілкування з іншими, засобом *вираження* її думок, *почуттів*, настроїв. Усі одиниці мови *взаємозалежні*, закономірно підпорядковані одні одним. Мовні одиниці є своєрідними матеріальними (фізичними) одиницями, бо утворюються внаслідок складної «праці» наших мовних органів, сприймаються слухом або зором (коли попередньо запишуть їх).

З провідною *комунікативною* функцією мови внутрішньо пов'язані й інші основні функції мови, зокрема: а) *мислеоформлювальна* функція (за допомогою мови людина виражає своє мислення, свідомість, думки); б) *емоційна* (мовою виражаємо свої почуття, емоції); в) *пізнавальна* (завдяки мові та з її допомогою пізнаємо світ, самих себе); г) *художня*, естетична (своєрідне й водночас досконале користування мовою здатне викликати захоплення, почуття краси, насолоди, утіхи); д) *самовиражальна* функція (задовольняє потреби нашого «я», наприклад, коли співаємо чи декламуємо тільки для себе тощо).

Науку про мову (мови) називають мовознавством, або лінгвістикою (*З підручника*).

Робота з текстом

- ▶ Прочитайте текст. Складіть короткий конспект і запишіть його. Що ви можете сказати про словникову справу в Україні?

Словникова справа в Україні має давні традиції. 1627 р. в Києві видано словник Памва Беринди, у якому слова старослов'янської мови перекладалися тогочасною українською книжною мовою. Першим словником, що фіксував лексику нової української літературної мови, був невеличкий (близько 1 тис. слів) словничок, доданий до першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського (1798).

Зрозуміла річ, що навіть у такій великій лексикографічній праці, якою є одинадцятитомний Словник української мови, неможливо відобразити з належною повнотою невичерпні скарби сучасної високорозвиненої мови української нації (С. Паламарчук). Бо якщо в минулому українська мова часом трактувалась переважно як мова селянська, більше побутова, така, якій багато чого бракувало, не вистачало засобів, скажімо, для викладу складних філософських понять, то хто зважився б, не будвши невігласом, щось подібне сказати

сьогодні (О. Гончар). Сучасна українська літературна мова є в такій мірі розвиненою, багатою, що нею можна сказати чи написати буквально все, що потрібне нашому народові, сучасній цивілізації, передати найтонші відтінки думки й почуття (*З підручника*).

Презентація. Різновиди лінгвістичних словників

У *лінгвістичних словниках* по-різному пояснюються слова: з погляду властивого їм лексичного значення, походження, правопису, наголошення, відповідності слів однієї мови словам іншої чи інших мов тощо. Серед них виділяють такі різновиди:

- *тлумачні словники*, у яких з'ясовуються основні, прями й переносні значення слів певної мови, належність їх до різних стилів, частота вживання тощо. Найціннішим є «Словник української мови» в 11 томах (1970–1980), який містить понад 134 тис. реєстрованих слів української мови, значення яких пояснюються. Словник підготував колектив наукових працівників Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні АН України. У словнику широко представлено сучасну українську фразеологію, пояснено відтінки лексичного значення слів. Наприклад, слово *око* в словнику роз'яснюється на шести сторінках. Саме тому «він служить могутнім засобом розвитку освіти й культури, логічного й наукового мислення. Як словник сучасний, він фіксує передову думку епохи, сучасні ідеї, а також рівень і тенденції розвитку літературної мови» (І. К. Білодід);
- *етимологічні словники*. У них з'ясовуються походження, слів, їхні найдавніші корені, а також розвиток значень слів, зміни в їхній будові;
- *історичні словники* подають у текстах і пояснюють слова, які вживалися в мові раніше і зафіксовані в її писемних пам'ятках;
- *орфографічні словники* подають нормативне (загальноприйняте) написання слів;
- *орфоепічні словники*, до яких, зокрема, належать «Орфоепічний словник» М. І. Погрібного (останнє видання — 1986 р.) і словник-довідник «Українська літературна вимова і наголос» за редакцією М. А. Жовтобрюха (1973);
- *словник іншомовних слів*, як наприклад, «Словник іншомовних слів» за редакцією О. С. Мельничука (1985), у якому дається пояснення близько 24 тис. слів і термінів іншомовного походження, що ввійшли до словникового складу української літературної мови. У словнику зазначається, з якої мови походить іншомовне слово, з яких елементів утворилось, з яким лексичним значенням тепер уживається;

- синонімічні словники подають згруповані в синонімічні ряди слова-синоніми;
- фразеологічні словники, зокрема словники ідіом, у яких пояснюються значення й уживання стійких сполучень слів;
- термінологічні словники подають значення термінів з певних галузей знань (словники фізичних, біологічних, літературознавчих, радіотехнічних, геологічних, математичних та інших термінів). Кожна з наук, щоб плідно розвиватись, не може обійтись без свого галузевого (спеціального, термінологічного) словника чи словників, які бувають одномовними, двомовними чи кількамовними;
- діалектні словники, у яких з'ясовуються значення й межі поширення діалектних слів, незалежно від того, відомі вони в літературній мові чи ні;
- словники мови письменників;
- словники рим;
Словники власних імен, прізвищ;
- морфемні словники, у яких слова, що розміщені за алфавітом, розділяються на морфеми — префікси, корені, суфікси, закінчення. Отже, такі словники присвячені розгляду структури слів;
- топонімічні словники;
- інверсійні (зворотні, чи обернені) словники;
- частотні словники, наприклад двотомний «Частотний словник сучасної української художньої прози» (1981).

Є також інші типи словників, наприклад, «Словник українських псевдонімів» (О. І. Дей, 1969), «Словник антонімів» (Л. М. Полюга, 1987), «Словник паронімів української мови» (Д. Г. Гринчишин, О. А. Сербенська, 1986), «Словник труднощів української мови» (С. Я. Єрмоленко, 1989) (З підручника).

Гра «Який це словник?» Які ще словники ви знаєте?

- Слова тлумачаться.
- Слова перекладаються.
- З'ясовується походження слів.
- Пояснюють слова, що вживалися раніше.
- Подають нормативне написання слів.
- Подають нормативну вимову.
- Зазначають, з якої мови походить те, що означає.
- Подають слова-синоніми.
- Пояснюється значення стійких сполучень слів.
- Розкривають значення термінів з певних галузей знань.

V. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗАСВОЄНОГО НА УРОЦІ

Робота зі словниками, що є в наявності в кабінеті української мови або в шкільній бібліотеці.

VI. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- ▼ Що нового я дізнався на уроці про лексикографічні джерела?
- ▼ Що мені сподобалося?
- ▼ Як змінилось моє ставлення до словників?

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (НА ВИБІР)

1. Теоретичний матеріал та вправа за підручником.
2. Додаткова література з лексикографії (на електронних носіях) та ознайомлення з конкретним словником чи довідником (із письмовими прикладами).

УРОК № 3

ІНФОРМАТИВНА Й НОРМАТИВНА ФУНКЦІЯ СЛОВНИКІВ. ОСНОВНІ ТИПИ. ДОВІДКОВІ МЕДІА-РЕСУРСИ

Мета (формування компетентностей): *предметні:* ознайомлення з функціями словників та основними типами їх; *ключові:* навички користування словниками; *комунікативні:* уміння спілкуватися з довідковою літературною та зі співрозмовником; *інформаційні:* добування інформації з допомогою медіа-ресурсів; *загальнокультурні:* відомості про довідкову літературу в різних мовах.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

Бесіда про домашні словники учнів

- ▼ Які словники є у вас дома?
- ▼ Коли ви звертаєтеся до них?
- ▼ Ви звернули увагу, як побудовані словники?
- ▼ Хто їхній автор?